

Зібров Володимир Іванович – начальник районного відділу міліції м. Донецька (м. Донецьк, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Дзундза А.І.

УДК 37.035

ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЦІННОСТІ ІНШОЇ ЛЮДИНИ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Г.А. Кирмач

У статті розглядаються головні критерії, яким повинна відповідати педагогічна технологія виховання цінності іншої людини у старшокласників, представлені її основні етапи, визначено комплекс педагогічних умов, що сприяють її реалізації.

***Ключові слова:** педагогічна технологія, виховна технологія, концептуальність технології, системність технології, керованість технології, ефективність технології, відтворюваність технології, педагогічні умови.*

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

В умовах формування гуманного громадянського суспільства та демократичної держави значно підвищується інтерес до виховання цінності іншої людини. Теоретичні та емпіричні дослідження в галузі виховання цінності іншої людини, що з'явилися в останні роки, свідчать про значний підвищений інтерес до цієї суттєвої педагогічної проблеми, про пошуки нових шляхів її вирішення [2;3; 7].

Разом з тим виникає суперечливість між суспільною потребою в ціннісному ставленні до людини і відсутністю на сьогодні відповідних педагогічних технологій, які були б орієнтовані на виховання у старшокласників цінності іншої людини, а також стихійність і непослідовність у вихованні моральних цінностей школярів роблять очевидною необхідність пошуку нових адекватних підходів до виховання старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

Аналіз зарубіжної та вітчизняної науково-педагогічної літератури показав, що теоретичними і практичними аспектами впровадження педагогічних технологій для оптимізації навчально-виховного вчені педагоги займаються упродовж кількох десятиліть. Значний внесок у визначення сутності педагогічних технологій та їх класифікацій внесли російські та українські педагоги В. Беспалько, Л. Кустов, М. Кларін, Б. Ліхачов, Г. Селевко, І. Зязюн, В. Сластьонін, В. Серіков, І. Прокопенко, В. Євдокимов, О. Пехота, І. Підласий, Д. Чернілевський, Є. Полат та ін. Дослідники відзначають, що педагогічні технології – це складні системи прийомів і методик, об'єднаних пріоритетними загальноосвітніми цілями, концептуально взаємозв'язаними між собою задачами і змістом, формами і методами організації навчально-виховного процесу, коли кожна позиція відбивається на всіх інших, що і створює в підсумку певну сукупність умов для розвитку учнів.

Упровадження технологічного підходу в практику шкільної освіти виявило тенденцію більш швидкого розвитку технології навчання порівняно з технологією виховання. Процеси створення і здійснення виховних технологій значно складніші, оскільки в основі їх завжди лежать стосунки між вихователями і учнями і вони вимагають від педагога уміння вести за собою школярів, щоб ті самі вибрали відношення до справи, яке пропонує педагог.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Аналіз різних підходів до розуміння „педагогічних технологій” дозволив нам виділити головні ознаки технології. По-

перше, технологія визначається як діяльність, діяльність учителя і учнів; по-друге, ця діяльність обов'язково опирається на педагогічні закони і закономірності; по-третє, діяльність педагога попередньо ретельно проектується; по-четверте, вона дає гарантований високий результат.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити сутність технології виховання у старшокласників цінності іншої людини у позаурочної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

Соціально-економічні перетворення та зміни в соціокультурній сфері українського суспільства спричинили необхідність визначення нових підходів та принципів до організації виховної роботи у закладах середньої освіти. Серед принципів сучасної освіти в Україні провідним є принцип гуманізації, згідно з яким людина, її життя та здоров'я проголошуються найвищою соціальною цінністю, а реалізація цього принципу забезпечує пріоритетність загальнолюдських цінностей у педагогічному процесі. Цінність іншої людини – базова цінність, що становить зміст моральної культури особистості, основу її моральних якостей.

Таким чином, виховання цінності іншої людини набуває у цьому зв'язку суттєвого значення і вимагає тривалих комплексних зусиль, нешаблонних підходів до виховної роботи школи.

Запровадження виховних технологій (ВТ) у виховний процес загальноосвітніх шкіл є одним із найперспективніших підходів до виховної роботи школи.

У педагогічному енциклопедичному джерелі категорія „виховна технологія” визначається як „науково обґрунтований засіб, що містить необхідні й достатні умови для розвитку та реалізації особистісного потенціалу вихованця, свідомого залучення його до системи вироблених людством цінностей. Умови, що мають забезпечувати повноцінний морально-духовний розвиток особистості, трактуються як створення педагогом моделі організації виховного процесу з послідовною орієнтацією на певну систему цілей, доцільну послідовність у їх досягненні та на психологічно виважену гуманістичну суб'єкт-суб'єктну взаємодію”[5].

Таким чином, під виховною технологією ми розуміємо сукупність форм, методів, прийомів і засобів відтворення теоретично обґрунтованого процесу виховання, що дозволяє досягати визначених виховних цілей.

Виховання у старшокласників цінності іншої людини у позаурочній діяльності є складним багатоаспектним і суперечливим процесом. Більше того, виховання у старшокласників цінності іншої людини не можна розглядати як остаточно завершену акцію. Можна говорити лише про сформованість бази моральних цінностей, на основі якої особистість розвиватиметься і вдосконалюватиметься у подальшому. „Цінність, навіть реалізована, не втрачає своєї якості належного. Вона повинна реалізовуватися у кожному новому акті життя” [1, с.140].

Технологія виховання у старшокласників цінності іншої у позаурочній діяльності відповідає наступним критеріям: концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність [6].

Концептуальність розробленої нами виховної технології базується на: 1)запиті суспільства на даному етапі історичного розвитку; 2)теоретико-методологічних дослідженнях Ш. Амонашвілі, В. Білоусової, Є. Бондаревської, І. Беха, О. Кононки, В. Киричок, М. Нікандрова, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної, Н. Щуркової; 3)концептуальних положеннях нашого дослідження про виховання у старшокласників цінності іншої людини у позаурочній діяльності. Концептуальність технологіївиховання цінності іншої людини забезпечують наступні методологічні підходи:

- системний підхід (Л. Загрекова, Н. Кузьміна, В. Садовський, В. Афанасьєв, Ю. Блауберг та ін.);

- діяльнісний підхід (В. Давидов, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Н. Радіонова, Н. Щуркова);

- культурологічний підхід (М. Бахтін, Є. Бондаревська, І. Ісаєв, В. Караковський, Н. Крилова, М. Мамардашвілі);

-особистісно-орієнтований підхід (І. Бех, І. Зязюн, С. Подмазін, М. Ярмаченко, Є. Бондаревська, В. Караковський, В. Серіков, І. Якиманська);

- суб`єктнісний підхід (Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, А. Брушлінський, Г. Костюк, О. Савченко, А. Фурман);

- аксіологічний підхід (Є. Бондаревская, Н. Асташова, І. Бех, М. Боришевський, М. Нікандров).

Системність передбачає, що процес виховання конструюється як система, що породжується усвідомленою метою – виховання у старшокласників цінності іншої людини. Саме передбачуваний результат у своїй природній субстанції вимагає системи і задає структуру відповідної системи. Розробляючи виховну технологію, ми виходили з того, що людина є певною системою, і, коли організовується вплив на неї, то апелювати треба до цілісності, особистісної системи, спрямовуючи вплив по каналу розуму, емоцій і дій

Системність нашої виховної технології пов'язана з усіма ознаками системи: логікою виховного процесу, взаємозв'язком усіх його частин, цілісністю. Таку технологію важко розділити на окремі виховні операції, які будуть здійснюватись у вигляді сукупності окремих прийомів чи послідовного формування не пов'язаних між собою ознак і якостей, оскільки вона побудована на основі інтеграції змісту матеріалу, форм, методів, засобів і видів позаурочної діяльності.

Керованість (регульованість) технології виховання у старшокласників цінності іншої людини передбачає можливість цілепередбачення, планування, організації позаурочних форм роботи, оцінки цієї діяльності, прогнозування процесу виховання цінності іншої людини, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів виховної роботи. *Ефективність* технології виховання у старшокласників цінності іншої людини визначається орієнтацією старшокласників на „іншу людину”, як таку ж, коли враховується „інше життя” як така ж ціннісна, як і твоя власна. Про ефективність технології свідчить моральна активність учнів, яка виявляється: у чесності, правдивості, толерантності, доброзичливості, ввічливості, делікатності, тактовності, відповідальності по відношенню до інших людей; готовності допомагати іншим, умінні співпрацювати з іншими, вступати в діалог на різні теми, що доведено нами дослідно-експериментальним шляхом.

Відтворюваність передбачуваної нами педагогічної технології виховання у старшокласників цінності іншої людини пов'язана з можливістю масового застосування в середніх навчальних закладах шляхом включення її до структури виховного процесу.

Таким чином, ми визначили головні ідеї нашої виховної технології, які дозволяють зробити виховний процес керованим, відтворюваним і таким, що веде до гарантованих результатів, які повинні відповідати визначеній меті. Викладений загальний підхід до розуміння сутності виховної технології дозволяє зробити висновок про її достатню складність.

Технологія виховання у старшокласників цінності іншої людини у позаурочній діяльності створювалась з огляду на те, що в педагогічній технології виділяють етапи: підготовчий; безпосередньої діяльності; результативний.

На *підготовчому етапі* реалізації технології виховання у старшокласників цінності іншої людини у позаурочній діяльності здійснюються: підбір діагностичного матеріалу, діагностика вихованості цінності іншої людини у старшокласників згідно з визначеними критеріями та рівнями їх сформованості; проводиться попередня робота з класними керівниками, із заступниками директорів із виховної роботи, педагогами-організаторами; проектується і планується власна практична діяльність (вибір форм, методів, засобів, попереднє планування колективних творчих справ) та здійснюється підготовка до її реалізації; закладається матеріальна база та залучається громадськість до наступних виховних заходів.

Розробляючи виховну технологію, ми виходили з того, що її ефективність значною мірою залежить від педагогічних умов, у яких вона здійснюється.

При визначенні педагогічних умов ми ґрунтувалися на твердженні О. Бодальова [4] про те, що зміст уявлення про іншого багато в чому визначається тим, наскільки сама особистість сформована як суб'єкт діяльності. Тому нам важливо було сприяти прояві активної позиції всіх учасників виховного процесу на основі осмислення себе, своєї діяльності, свого ставлення до інших.

З огляду на вищесказане, з урахуванням отриманих даних у ході дослідження виділено такі педагогічні умови виховної технології:

- діалогічне спілкування, яке сприяє формуванню емоційно-позитивно(ціннісного) ставлення до іншої людини, самого себе;
- створення у школі виховного середовища, яке заглиблює старшокласників у систему моральних цінностей;
- ціннісно-цільове спрямування змісту, форм та методів виховання у старшокласників цінності іншої людини у позаурочній діяльності.

Реалізаційний етап – передбачає проведення різних позаурочних заходів, які дають можливість реалізувати ціннісне ставлення, ціннісну поведінку до іншої людини.

До числа основних форм роботи на даному етапі ми віднесли спецкурс „Я та Інший”. Знання – початок виховання. З нього починається сходження до особистої дії. Для цього ми маємо створити у старшокласника „малюнок” тієї моделі поведінки, яку ми хочемо у нього сформувати. Виходячи з визначених завдань, ми прагнули в інтелектуальній сфері старшокласників сформувати об’єм, глибину, дієвість знань, які б виражались у їхньому уявленні про людину як найбільшу суспільну цінність, а також у розумінні ними того, як реалізується ціннісне ставлення до іншої людини в практичній площині буття. Необхідно також урахувувати, що освоєння змісту спецкурсу потребує від учнів не тільки його розуміння й осмислення, але й інтеріоризації представлених у змісті моральних цінностей. При цьому вся навчальна діяльність учнів повинна бути пройнята аналізом і узагальненням її ходу та результатів з боку учнів і викладачів. Дуже важливо, щоб учні аналізували одержану інформацію про цінність іншої людини на емоційному і когнітивному рівнях, відбираючи при цьому (найчастіше свідомо) для життя необхідне.

Особливе місце у вихованні цінності іншої людини у старшокласників займає етичний тренінг: „Як навчитися в людині бачити цінність?”. У процесі тренінгу учні мали можливість поповнювати аксіологічні знання, а також програти, „прожити ”,

„завантажитися ” в різні моральні ситуації, які вимагали від них вільного вибору.

Наступний тренінг, який ми запропонували для учнів експериментальних класів, – „Тренінг спілкування”. У процесі тренінгу учні навчилися ефективно будувати спілкування з іншими людьми, а також проявляти повагу до психологічних особливостей інших людей, відчувати почуття довіри й відкритості по відношенню до іншої людини.

Тренінгова форма роботи передбачала застосування активних методів групової роботи. Основні групи методів – це інтерактивні (тобто ті, що передбачають інтенсивну міжособистісну взаємодію). До них ми віднесли групові дискусії, розв’язання проблемних ситуацій, рольові, імітаційні ігри.

Пізнати більше цінність іншої людини неможливо без причетності, залученості до спільноти. У кожному індивіді закладені колективні сутнісні потенції. Максимальна реалізація людини відбувається лише тоді, коли вона та її діяльність стають затребуваними та визнаними в колективі. Тому однією з оптимальних форм організації процесу виховання цінності іншої людини є *клубна робота*.

Під час організації роботи клубів для старшокласників „Шлях до себе через іншого”, „Кадр” ми визначили такі пріоритети розвитку цього структурного компонента виховної технології:

- задоволення запитів всіх членів клубу, адже людина – найвища цінність клубу;
- дотримання гуманістичних принципів, норм і вимог у стосунках з учнями, орієнтація на позитивне в учнях, спрямованість уваги на учнів;
- включення до змісту занять спеціально підбраного матеріалу про цінність людини;
- організація діяльності старшокласників, яка імплітивно містить можливість рефлексії, самооцінки та інших проявів особистісного досвіду учнів;
- опора на знання життєвих ситуацій старшокласників у клубній виховній роботі;

- залучення учасників клубу до соціально значущої моральної практики, адже переживання почуття радості, глибокого задоволення від безкорисливого піклування про людей;
- діалог як превалюючий стиль спілкування на занятті, уміння слухати один одного, можливість виявити свою позицію, висловити власну думку, взаємну толерантність;
- побудова діяльності учнів, яка потребує взаємодії, комунікації, співтворчості;
- систематичне ознайомлення батьків, педагогів, усіх учнів закладу освіти з результатами діяльності старшокласників у клубі.

Наведемо фрагмент заняття клубу „Шлях до себе через іншого” на тему „Пізнати себе через іншого”. На початку заняття старшокласникам пропонувалась гра, яка розвиває вміння налагоджувати довірливі взаємини з іншою людиною, вдосконалює їх навички емпатійної поведінки. Для цього, ведучий роздає кожному учаснику якийсь маленький предмет (каблучка, значок, ключ, іграшка, монетка, фішка і т.п.) по секрету від інших. За 5 хвилин кожен у процесі вільного руху повинен дізнатися як можна більше предметів (які символізують таємницю) в інших. Після завершення роботи групи усі повертаються у коло для спільного обговорення наступних питань: „Як ви почували себе, коли намагались дізнатись секрет іншої людини, коли вам довіряли свою таємницю? Як ви йшли на довіру з іншим, у чому виникли труднощі? Який досвід ви отримали?”. У ході заняття було зафіксовано поступове зростання інтересу старшокласників до іншої людини, прояв творчої активності, позитивне ставлення до інших.

Для реалізації поставленої мети – виховання цінності іншої людини – доцільно було дати учням уявлення про морально-етичний ідеал людини, яка підтверджувала своїм життям ціннісне відношення до іншої людини. Для цього ми запропонували учням 9-11 класів цикл тематичних класних годин „Кращі людські образи”. Кожна з них була присвячена людині, ім'я якої стало символом моральності.

Досвід „перебування” в образі інших, переживання чужого життя, фіксується, акумулюється і втілюється в емоціях і почуттях

учнів, котрі становлять спонукально-мотиваційну сферу свідомості і тому є формою практично моральної активності людини у ставленні до оточення.

Розумне чергування форм організації виховної роботи, творче знаходження нових, нетрадиційних форм роботи дозволяло нам відійти від шаблону у вихованні цінності іншої людини, зробити позакласну діяльність школярів захоплюючою, невимушеною і значно підвищити її виховний потенціал.

На *діагностико-аналітико-коригувальному* етапі технології здійснюється: аналіз та оцінювання результатів упровадження технології з використанням методів математичної обробки; корекція та планування роботи на наступний рік у межах технології; розробка методичних рекомендацій для педагогів щодо виховання у старшокласників цінності іншої людини в позаурочній діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Дослідження етапів виховної технології в їхньому змістовому наповненні дозволяють представити її як цілісне педагогічне явище, спрямоване на досягнення головної мети – виховання у старшокласників цінності іншої людини в позаурочній діяльності.

Важливою для подальшої роботи у даному напрямку є експериментальна перевірка обґрунтованої технології щодо її ефективності, що планується на базі експериментальних закладів Луганської області.

Література

1. Абишева А. К. О понятии „ценность” / А. К. Абишева // Вопросы философии. – 2002. – № 3. – С. 139–146.
2. Білецька І. О. Виховання цінності іншої людини в молодших підлітків у процесі розв'язування моральних задач: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Білецька Ірина Олександрівна. - К., 2004.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. – Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади /І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344с.

4. Бодалёв А.А. Формирование понятия о другом человеке как личности / А.А.Бодалев. – Л.: Изд. ЛГУ, 1970. – 134с.
5. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний ред.. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
6. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: [учеб. пособие] / Г.К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256с.
7. Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания : Учебное пособие. / Н.Е. Щуркова. -СПб.: Питер, 2005. – 366с.

В статье рассматриваются основные критерии, которым должна отвечать педагогическая технология воспитания ценности другого человека у старшеклассников, представлены её основные этапы, определён комплекс педагогических условий, который способствует её реализации.

Ключевые слова: педагогическая технология, воспитательная технология, концептуальность технологии, системность технологии, управляемость технологии, эффективность технологии, воспроизводимость технологии, педагогические условия.

In this article the author deals with the main criteria which must correlate with the pedagogical technology of value education of the other person among the senior pupils. The article presents the main phases of the pedagogical technology and the complex of pedagogical conditions which influence its implementation.

Key words: pedagogical technology, educational technology, theoretical basis for technology, system of technology, controllability of technology, technology's efficiency, technology's reproducibility, pedagogical conditions.

Кирмач Галина Анатоліївна – старший викладач кафедри педагогіки і психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, аспірант інституту проблем виховання АПН України (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Л.М. Михайлова